

oktatási rendszer számára hasznosítható eredményeket foglalja össze. Szükségesnek tartja olyan teljesítménymutatók kialakítását, amelyek egyrészt kifejezik az oktatási rendszerek relatív helyzetét és a bekövetkezett változásokat, másrészt mindenki számára világosan érthetők. Az IEA kutatások már ezt a szellemiséget hordozzák magukban. A vizsgálatok egyik nagy pozitívuma az, hogy eredményeikkel egyre több ember figyelmét irányítják rá az oktatásügy kérdéseire, fontosságára. Egy másik következmény pedig az, hogy számos országban gyakorlattá vált az oktatás hatékonyságának trendkövető vizsgálata, az úgynevezett monitorozás, amikor is bizonyos rendszerességgel mérik a tanulók meghatározott korosztályainak tudását különböző, fontosnak ítélt területeken. Bár a módszerek lehetnek eltérőek, minden vizsgálatnak, kutatásnak a végső célja közös: jobb akarjuk tenni az iskolákat, oktatási rendszereket, így biztosítva jobb jövőt gyermekeinknek.

(Alan C. Purves ed.: *International Comparisons and Educational Reform*. Alexandria, ASCD, 1989.)

Buda András

TANTERV AMERIKÁBAN

A két amerikai szerző által szerkesztett könyv hosszabb-rövidebb cikkeket tartalmaz, sokféle megközelítésben tárgyalja a tantervvel kapcsolatos kérdéseket. A könyv hat különböző részre oszlik. Az első rész a tanterv jelenével és múltjával foglalkozik. Ebben a részben az első cikk Herbert M. Kliebardtól származik, amiben körvonalazza a tanterv általános történetét, kiemelve azokat az érdekcsoportokat, értékeket és feltételezéseket, amik történelmileg fontos szerepet játszottak. Ez a rész emlékeztetőül szolgál arra, hogy ezen a területen mindig is nagy viták voltak, ezért valószínűleg most is ez várható. A tanterv történetében nemcsak ezek a szakmai érdekcsoportok játszottak fontos szerepet. Voltak mások, kevésbé ismertek, politikailag aktívak, akik megpróbálták alternatívát felállítani az uralkodó oktatási modellekkel szemben. A legfontosabbak közül az egyik a *Socialist Sunday School Movement* (Szocialista Vasárnapi Iskola Mozgalom) volt. Tanárok és szülők egy csoportja abban bízott, hogy ha különböző intézményeket hoznak létre, akkor

egy sokkal demokratikusabb jövőképet taníthatnak a gyerekeiknek.

A második cikket *Kenneth N. Teitelbaum* írta, amiben feltárja a tanterv kevésbé ismert részének sokkal sajátosabb politikai történetét, nagy figyelmet szentelve a Szocialista Vasárnapi Iskola Mozgalomnak. Rámutat arra a módra, ahogyan a nem főáramban lévő csoportok keresték a kerettanterv formát és ennek a tartalmat úgy, hogy az megfeleljen az elkötelezettségüknek. Ennek a cikknek az általános célja az, hogy történeti példát szolgáltatson arra, hogy azoknak az elkötelezett embereknek a csoportjai, akik felismerték a tanterv és a tanítás örökölt politikai természetét, mit vittek véghez ahhoz, hogy saját érdekeiket érvényesítsék.

Az iskolák mai életére ennek a történelmek csak részei hatottak. Nem írható le minden történés ennek a múltnak a következményeként. Milyenek a mai iskolák? Összefoglalva a könyv megjelenésekor mainak számító vizsgálatokat az Egyesült Államok-beli tipikus iskolákra, osztályokra vonatkozóan, *Kenneth A. Sirotnik* mutatja be a helyzetet az osztálytermekben. Egy empirikus képet mutat be a tanterv és a tanítás realitásának részleteiről. Ez a realitás szolgált alapot ahhoz a kritikához és távlati elképzelésekhez, ami a megújításhoz vezet.

A könyv második részében két cikk a tanterv tervezésről szól. Az első a központi modelleket és elméleteket körvonalazza. Ebben a cikkben *George J. Posner* analitikusan tárgyalja a főbb elképzeléseket a tanterv tervezéssel kapcsolatban, amiket örököltünk, és ezek hatását a tanításra. Ezen túlmenően Posner írása alapul szolgálhat alternatív modellek és elméletek kutatására, amikre szükségünk lehet a jövőben, ha a tanterveken progresszívebben akarunk dolgozni. Érzékenyebbé kell válnunk a szervezés és tervezés politikai kérdéseire is. Éppen ezzel foglalkozik a következő írás, amely *Demis L. Carlson* munkája. Bármilyen emberi tevékenység szervezésénél bizonyos eljárások és paraméterek úgy épülnek fel, hogy nem feltétlenül szolgálnak egyenlő mértékben politikai és szociális érdekeket. Minden döntés az oktatás tervezésével kapcsolatban legalább hallgatólagosan tartalmaz elkötelezettséget arra vonatkozóan, hogy bizonyos csoportokat, személyeket támogat vagy sem, és ezzel befolyásolja a pozíciójukat.

A könyv következő, harmadik része a tananyag kiválasztásával foglalkozik. A kérdés így

hangzik: mit tanítsunk az iskolákban? A következő írásban *Philip H. Steedman* vizsgál, kritizál néhány központi ismeretelméleti megközelítést, ami további ismeretek igényéhez vezet. A központi probléma az, hogy mi az a lehetséges tudás, ismeretanyag, amit kiemelünk a tudományos világból és az iskolai tantervek kialakításakor felhasználunk.

Az ismeretelméleti kérdéseken túl, a tudásanyag tulajdonságairól szóló feltételezéseinknek is nagy jelentősége van abban, hogy megismerjük az egyént és a kapcsolatát a lehetséges tudásformákkal. Ebben a részben a második cikket *Thomas E. Barone* írta. Humanisztikus kritikán keresztül tár fel előttünk néhány olyan pozitívista feltételezést, amiknek a kritikáját az előző esszében is láttuk, körvonalazva azokat a fontosabb módozatokat, amikben a tudásról alkotott elképzelésünk személytelemmé és embertelemmé teszi a megfelelő tudásanyag felkutatását. Barone amellett érvel, hogy sokkal nagyobb bizalommal kell lennünk az esztétikai költői gondolkodásmóddal szemben, akkor, amikor a tantervekkel foglalkozunk.

Mihelyt állást foglalunk, kiemeljük a személyes szándékok, célok fontosságát, más tudásformákat helyezünk előtérbe, rögtön felmerül a kérdés, hogy a tudásnak az a formája, amit a tanterv tervezői alkalmaznak, és amiket az iskolákban tanítunk, mint a legfontosabb ismeretek, miért annyira behatároltak. Ez természetesen már politikai kérdés – a könyvnek a tananyag kiválasztásával foglalkozó részének a harmadik cikke pontosan ezt a kérdést tárgyalja. *George H. Wood* a tartalom kiválasztásának politikáját próbálja feltárni. Míg az előző két cikk ebben a részben a hivatalos tantervet fogalmi és humanisztikus oldalról közelítette meg, addig Wood ebbe a cikkében arról a kapcsolatról ír, ami a tartalom és a nagy befolyású csoportok, a hatalom között van. Olyan határokat próbál ezzel felállítani, amiken belül a tanterv tananyag kiválasztásként kezelhető.

A negyedik részben újabb három cikket találunk. Ezek a tanári munkával, illetve a tanári munka és a tanterv kapcsolatával foglalkoznak. A tantervet rendszerint a tanárok viszik át a gyakorlatba. *Gail McCutcheon* a *Tanterv és a tanári munka* című cikkében azokat a lehetséges utakat módokat keresi, amiknek meg lehet fogalmazni a kapcsolatot a tanterv és a tanári munka között. Ahogyan egy korábbi cikk a tanterv tervezésével foglalkozott, ez a cikk is

fogalmi úton közelít egy sor lehetséges gondolkodásmódot a tantervvel és a tanítással kapcsolatban. *McCutcheon* felvázol egy analitikus kiindulási pontot ahhoz, hogy felépítsük egy újabb megközelítést a tantervnek és a tanításnak. Körvonalaz egy uralkodó irányvonalat is ahhoz, hogy ebből a szempontból megfogalmazzuk központi kérdéseinket a tanterv területén.

Sara E. Freedman cikke azt írja le, hogy a nagyobb átalakulások közben hogyan változik a tanárok munkája és munkahelyeik, az iskolák. Ezeknek a változásoknak fontos kapcsolata van a társadalmi osztályokkal és a nemekkel, valamint jelentős összefüggés van a tanítás elszemélytelenedésével is. Ez egy igen fontos része a könyvnek, mert a tanárok munkahelyén tapasztalt változások jelentősek a szociális és kulturális változások szempontjából, és hatnak az oktatás minden szintjére.

Az utolsó cikk ebben a részben, amit *Landon E. Beyer* írt, úgy közelíti meg a tanterv és a tanítás közötti kapcsolat problémáját, mint annak a nagy kérdéskörnek a részét, hogy hogyan olvasható be a tudás, a kultúra, a szociális változások a tanítás gyakorlatába. *Beyer* azt mutatja meg, hogy miként tekinthető a tanterv és a tanárok munkája egyfajta kulturális tevékenységnek, ami egy szélesebb körű szociális változást céloz meg.

Az ötödik rész címe: *Tanterv és technológia*. A tanterv, ahogy *Huebner* emlékeztet minket, arról szól, hogy hozzáférhetővé tegyük a tudást, elérhetővé tegyük a tradíciókat a tanulók számára. Hogyan történik ez? Többnyire valamilyen írott anyagon, tanári beszéden, előadáson keresztül, illetve egyre gyakrabban valamilyen technikai eszköz felhasználásával juttatjuk el az információt a tanulóig. Az első cikk ebben a részben néhány problémát tárgyal azzal kapcsolatban, hogy a tanterv egyre több technikai eszköz használatának lehetőségét veti fel. *Douglas D. Noble* részletes történetét mutatja be az oktatási technológia fejlődésének, különös tekintettel a számítógépekre.

Ahhoz, hogy az oktatásban használt technológiát egyszerűen és hatékonyan tudjuk alkalmazni, egyszerre kellene mindenütt bevezetni. Éppen ezzel a kérdéssel foglalkozik *Michael J. Streibel*. Az előző cikk az oktatásban használt technológia történetével és legitimitásával kapcsolatos kérdéseket tárgyal, de a ma használt technikát nem feltétlenül határozza meg a

múltja. Kritikusan szemléli néhány módját annak, ahogyan a számítógépeket bevezették az iskolákba, és inkább azokat a módszereket helyezi előtérbe, amik sokkal produktívabban és humánusabban teszik iskolai gyakorlattá a számítógép használatát.

Az iskolák számítógéppel való felszerelésekor látnunk kell a jelen gazdasági és politikai helyzetet, ha realiztikusan akarunk gondolkodni arról, hogy milyen kedvező hatásai lehetnek az iskolákban. A következő cikkben a politika és a gazdaság dinamikájának ide vonatkozó kérdéseivel foglalkozik *Michael W. Apple*. Írásában összekapcsolja a tanterv technikai fejlődését és azt, hogy mi történik a társadalomban az emberek munkájával és a tanárokkal magukkal, bővítve ezzel azt a vitát, hogy hogyan kell gondolkodni a számítógépek bevezetéséről.

A könyv utolsó, hatodik része az értékeléssel foglalkozik. *George Willis* az értékelési programok humanisztikus problémáival foglalkozik. (Óriási különbség van például abban, hogy milyen módszert használunk, statisztikai analízist vagy esettanulmányt stb.) Willis olyan kérdéseket világít meg, mint hogy mennyire emberi az értékelés folyamata, milyen szerepe van az értékorientációnak azokban a döntésekben, amikor az értékelés módját kiválasztják, mennyire érvényesek azok az adatok, amiket az értékelés szolgált.

Az utolsó cikket közösen írta *Michael W. Apple* és *Landon E. Beyer*. Ők politikai oldalról közelítik meg az értékelés kérdését, és ezzel kibővítik az erről szóló vitát. Az uralkodó értékelési modelleket etikai és politikai kritika alá vetik, és egy sokkal szociálisabb formát ajánlanak.

Ez a könyv az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg tíz évvel ezelőtt, s bár elég nagy különbség van a hazai és az ottani oktatási rendszer között, ennek ellenére azt hiszem, hogy közel sem haszontalan ennek a könyvnek az áttanulmányozása. Olyan alapvető kérdésekkel foglalkozik a tanterv területén, amik nálunk is ugyanúgy érvényesek. Különösen akkor, ha azt is figyelembe vesszük, hogy bizonyos területeken van „némi” lemaradásunk, például a számítógépek bevezetésének területén.

Nemcsak ez indokolja azt, hogy ha meglátjuk ezt a könyvet egy polcon, ne menjünk el melletté. Más oldalról ezek a kérdések mindig aktuálisak maradnak. Azért állítom ezt, mert igaz, hogy épp mostanában sikerült bevezetni az új

NAT-ot és talán elcsépeltnek tűnik már megint ezzel foglalkozni, a NAT bevezetése, véleményem szerint, nem egy stationárius állapotot hozott létre. Sok egyéb folyamatot is elindított, s ezeknek a folyamatoknak nagy része éppen a tantervi kérdésekkel kapcsolatos, de a NAT bevezetése változásokat indukál a felsőoktatásban is. Ezért ajánlom mindenkinek a figyelmébe ezt a könyvet.

(*Landon E. Bezer & Michael W. Apple (ed.s): The Curriculum. Problems, Politics, and Possibilities. State University of New York, 1988.*)

Illés Péter

OKTATÁSKUTATÁS ÉS FELSOÓKATÁSI REFORMOK

A közép- és kelet-európai országok a XX. század folyamán jelentős politikai és gazdasági átalakulás részesei, amely hatással van az oktatási rendszerükre, így a felsőoktatásra is. A tanulmánykötet egy 1995-ben megrendezett bécsi nemzetközi konferencia előadásait tartalmazza, amelyet „Az oktatáskutatás és a felsőoktatási reform” címmel rendeztek. A könyv az Összehasonlító Pedagógiai Tanulmányok címet viselő sorozat (*Beiträge zur Vergleichenden Bildungsforschung*) egyik darabja.

Az angol nyelvű tanulmányok témái az oktatáskutatás, illetve a közép- és kelet-európai felsőoktatási reform helyzetét, folyamatát tükrözik. A kötetben közreműködő vezető oktatáskutatók megvizsgálják az oktatáskutatás belső mechanizmusát, valamint a felsőoktatási reform hatását Ausztriában, Csehországban, Szlovéniában, Magyarországon, Szlovéniában, Lengyelországban, Ukrajnában, Oroszországban, Romániában és Bulgáriában. A tanulmánykötet három fő részre tagolódik. Az elsőben a felsőoktatási politikáról és az intézményi változásokról olvashatunk, míg a második részben a régió felsőoktatási átmentéről. A záró fejezetben a kelet-európai felsőoktatási reform nehézségeit és problémáit ismerhetjük meg.

Az első rész első fejezete komplex módon közelíti meg a felsőoktatás politikai és intézményi környezetét. *Claudius Gellert* a társadalom, a politika és a felsőoktatás változásait kíséri nyomon. Tanulmányában részletesen kifejti azt a mennyiségi fejlődést és sokszínűséget, amely a mai nyugati civilizáció felsőoktatási helyzet-